תלמוד בבלי · אחרונים · חידושי אגדות · סדר קדשים

מהרש"א - חידושי אגדות על מנחות

רבי שמואל אליעזר איידלס [המהרש"א]

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

מהרש"א - חידושי אגדות על מנחות

רבי שמואל אליעזר איידלס [המהרש"א]

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/מהרשא-חידושי-אגדות-על-מנחות/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611151759 של הספרייה.

תוכן העניינים

דף כז. 4
דף כח: 4
דף כט. 4
דף כט: 6
דף לג: 9
דף לה: 9
דף מא. 9
דף מג: 10
דף מד. 12
דף מד: 13
דף מה. 13
דף נג. 13
דף נג: 14
דף סג. 17
דף סד: 17
דף סה. 18
דף פה. 18
דף פה: 19
דף פו. 19
דף פו: 19
דף פז. 20
דף צז. 20
דף צח. 20
דף צט. 21
דף צט: 21
דף ק. 23
דף קג: 23
דף קד: 23
דף קט: 24
דף קי. 25

דף כז.

ד' מינין שבלולב ב' מהן עושין פירות כו' וב' מהם אין עושין כו'. כל דברי המאמר מפורש בפיוט יום ראשון דסוכות וכמו בעץ הדר ריח וטעם כן כו' וכמו הם אגודים כו' ולכפר אלה על אלה כו' ע"ש באורך דהיינו ב' כתות מהן שעושין פירות דהיינו מעשים טובים נדמו לאתרוג ולולב שעושים פירות ושנים מכן שאין עושין פירות ומעשים טובים נדמו להדס ולערבה דאין עושין פירות וצריכין להיות אגודה א' שיגינו צדיקים על רשעים וק"ל:

דף כח:

גובה של מנורה י"ח טפחים כו'. כל מעשה המנורה מבואר פרש"י פ' תרומה ע"ש:

דף כט.

מאי מיכלות זהב כו' שכלתו לכל זהב סגור כו'. בפ' טרף בקלפי חשיב ז' מיני זהב וחדא מינייהו זהב סגור ומפרש לה בגמרא התם כפרש"י הכא בגמרא ועוד חשיב שם חד מינייהו זהב טהור וכתבו התוס' בירושלמי כשצורפין אותו אינו נחסר כלום עכ"ל והיינו זהב מכלות דהכא שע"י צירוף אלף פעמים בכור נעשה מצורף וטוב שאינו נחסר עוד כלום ומשמע ליה הכא דמזהב סגור היו עושין כן דלעיל מיניה דהאי קרא דמכלות זהב כתיב זהב סגור ומשמע דעלה קאי שהיה מכלה הזהב סגור בצירופו כ"כ ופרש"י בספר ד"ה דצריך במנורה לזוקקה כ"כ לקיים מנורת זהב טהור עכ"ל וק"ק דבארון ובשלחן כתיב נמי זהב טהור ולא הוזכר בהם לזוקקה כ"כ בזהבם ונראה לתת טעם משום דבמנורה בעי מקשה טפי מכל כלי מקדש ושמא לא היה נעשה מקשה והיה קשה לעשותו מקשה אם לא היה מזקקו ומצרפו כ"כ קודם וע"פ הכונה כמ"ש במדרשות שהמנורה עם ז' נרותיה מרמזים על חכמת התורה שהם ז' ספרים כמ"ש בפסוק חכמות נשים וגו' חצבה עמודיה שבעה וע"ש שכל שבעה החכמות כלולים בה ולכך נמשלה התורה לזהב כמ"ש הנחמדים מזהב וכמו שיש במין זהב ז' מיני זהב כדאיתא ביומא כך התורה כלולה מכל החכמות וכמ"ש שמיני זהב על ידי צירוף כמה פעמים נעשה זהב טוב שאין בו שום סיג כדאמרינן הכא במנורה כן התורה שנאמר בה אמרת אלוה צרופה ונאמר בה מזוקקת שבעתים שעל ידה כל ז' החכמות מזוקקות ומצורפות וק"ל:

ומי חסר כולי האי. פרש"י האי דקאמרת כו' הכניסו אלף פעמים לכור כו' אלמא בכל פעם חסר עכ"ל ואין זה מכוון דאם בתחלה כשהיו אלף ככר בכור לא היה נחסר רק ככר

אחד א"כ אח"כ בכל עוד שיתמעטו הככרות בכור יתמעט גם החסר ולא היה נחסר עוד ככר שלם אבל נ"ל בזה כמו בעישורייתא דרבי בכל פעם שנתמעטו הככרות נתמעט החסר ובפעם אחד היה חסר יותר מככר אחד ואח"כ לפי ערך זה וק"ל:

המנורה הטהורה שירדו מעשיה כו'. מדנקט מנורה במלתיה ולא נקט נמי שלחן משמע דגבי שלחן לא דריש ליה הכי וצ"ל דלית ליה דרשא דלקמן דיליף ליה מתבניתם אשר אתה מראה וגו' דמההוא קרא יליף נמי דארון ושלחן אש ירדו מן השמים אע"ג דההוא קרא גבי מערה הוא דכתיב מלשון כתבניתם בלשון רבים משמע ליה לר"י בר יהודה דלקמן דקאי נמי אארון ושלחן דכתיבי בפרשת דלעיל מניה ועי"ל דאית ליה הכא דרשא דלקמן כתבניתם שראה בהר דוגמתם שירדו באש מן השמים ארון ושלחן ומנורה מיהו הכא בא לומר דבר נוסף במנורה שגם מעשיה היאך יעשו אותה ואותן כלים שיצטרכו בעשייתם שהיה קשה למשה גם זה ירד לו ממקום טהרה וק"ל:

ראו חיבתכם כו' סלוקו כסדורו שנאמר לשום לחם חם וגו'. מפורש סוף מסכת חגיגה ע"ש:

גבריאל חגור כו' והראה לו למשה מעשה מנורה כו'. שהוא מלאך של אש כדאמרינן ביומא והוא היה העוסק במעשה אש במנורה של אש וק"ל:

שלשה דברים היו קשין למשה כו' מנורה ור"ח ושרצים כו'. וכתב הרא"ם שפרשת כי תשא ובפרשת שמיני משום דמלת זה מורה על הרמוז אליו אבל כו' ע"ש באורך ויש בדבריו אלו במקצתן קצת עיון במה שכתב דגבי לבנה דכתיב החודש הזה שמשמעות פירושו המתחדש כזה כו' והשם לא דבר עמו בלילה אלא ביום והא קושטא דמלתא הוא כך דהשם נדבר עמו סמוך לחשיכה והראהו מולד הלבנה כמו שפרש"י בחומש כדאיתא במכילתא גם הוא הניח בתימה לפי דרכו לדעת הי"א למה לא דרשו כלום גבי וזה אשר תעשה אותה שלש וגו' וע"כ הנראה בזה דבכל מקום שנזכר כבר בסמוך לעיל מיניה מאותו דבר שבא הסיפור אחריו שפיר יפול מלת וזה בסיפור שבא אחריו וע"כ גבי וזה אשר תעשה אותה שלש וגומר שבא לעיל מניה סיפור מעשה התיבה עשה לך תיבת עצי גופר קינים תעשה וגו' שפיר יפול אחריו וזה אשר תעשה וגו' כלומר בזה האופן תעשה אותה וגו' וכן גבי וזה אשר תעשה להם לקדש וגו' דכבר לעיל מיניה כתיב קידוש של אהרן דכתיב ועשו בגדי אהרן לקדשו וגו' וכן גבי וזאת התורה אדם כי ימות וגו' דכבר נזכר לעיל מיניה דיני הטמא וכן בזאת חקת הפסח וגו' שבא גם הסיפור בפרשיות הקודמות בדיני הפסח אבל גבי החודש הזה וגו' שלא נזכר כלום לעיל מינה בחדוש החודש לא יפול בתחלת הענין לומר מלת הזה וכן גבי וזה לכם הטמא בשרץ וגו'

שלא נזכר לעיל מיניה כלל מטומאות שרצים וכן גבי וזה מעשה המנורה וגו' דבפרשת בהעלותך שלא נזכר כלום לעיל מיניה מענין מעשה המנורה וגו' אלא מהדלקת נרותיה וכבר נזכר מעשה המנורה בפרשת תרומה וע"כ לא יפול בה בכאן מלת וזה וכן לדעת הי"א גבי וזה אשר תעשה על המזבח שלא הוזכר כלל לעיל מיניה ענין קרבנות התמידין וע"כ דרשו בכל אלו שבא מלת וזה לומר שהיה משה מתקשה בהם ותנא דבי ר' ישמעאל דלא דריש כלום גבי וזה אשר תעשה על המזבח היינו משום דאיכא לפרש התם מלת וזה דה"ק קרא דלעיל מניה כתיב שבעת ימים תכפר על המזבח וגו' היינו שלא נוהג אלא לפי שעה בז' ימי המלואים אבל זה אשר תעשה על המזבח וגו' תמיד שהם ב' תמידין וק"ל וכתב הרא"ם גם יש לתמוה למה לא מנו השקלים בכללם דכתיב בהו זה יתנו וגו' וכו' ולפ"ז יתיישב ג"כ מה שכתב רש"י כאן שהיה משה אוחז את החיה כו' עכ"ל והאריך ע"ש מ"ש מה שפרש"י בכאן שהיה משה אוחז את החיה כו' נעלם מעיניו דהא תלמוד ברור הוא בר"פ אלו טרפות דתנא דבי רבי ישמעאל גופיה זאת החיה וגו' מלמד שתפס הקב"ה מכל מין כו' גם נעלם ממנו דברי התוס' וז"ל ג' דברים קשים כו' וא"ת וליחשוב נמי ההיא דאלו טרפות דאמר וזאת החיה אשר תאכלו מלמד שתפס הקב"ה כל מין כו' וי"ל דלא חשיב אלא הך דכתיב וזה ויש לתמוה דלא חשיב מחצית השקל דכתיב זה יתנו ואמרינן במדרש כמין מטבע של אש הראהו למשה וי"ל דלא שייך התם נתקשה אלא משום דלא הוה ידע בשום ענין אם לא הראהו עכ"ל וקצת בפנים שונים כתבו בזה התוספות בריש פרק אלו טרפות ע"ש וענין הקושי בחידוש הלבנה מפורש בפ"ב דר"ה במתני' בבדיקת עדים לקדש ע"פ ראייתם ששואלין אותם אם לפני החמה ראיתם או לאחר החמה ראיתם דהיינו פגימתה ועוד בודקין אם לצפונה אם לדרומה כדמפורש שם בגמרא דבימות הגשמים לצפונה דבריו קיימין ולדרומה לא אמר כלום ובימות החמה הוא בהיפך ובודקין כמה היא גבוה ולאין היה נוטה וכמה היה רוחב כו' כמו שביאר באורך ענין זה הקישוי הרמב"ם שם בפירוש המשנה וענין הקישוי במנורה לפי שנצטווה לעשותה מקשה אחד עם כל כפתוריה ופרחיה וגביעיה וקישוי בשרצים לפי שיש ריבוי מינים המתחלפים בשרצים להכיר בח' שרצים המטמאים במגען:

דף כט:

מצאו להקדוש ב"ה שיושב וקושר כתרים כו'. ענין קשר נאמר שעושה אותו להזכיר בו דבר מה כדי שלא תשתכח כמ"ש לענין ציצית למען תזכרו וגו' ולזה אלו קשרי אותיות המה הרומזים לדברים פנימיים העליונים בכתרו יתברך ב"ה לזוכרם עי"ז כדלקמן

בחטריה לגגיה דחי"ת וכרעא דה' ומשה חשב דאין דעת האנושי מגיע להבין כוונתה וע"כ אמר מי מעכב כו' כיון דאין אלו קשרי אותיות צורך לדעת אנושי שאין עומד עליהן מקוצר שכלו מי מעכב כו' דלעצמך ודאי אין צורך בהן כי מי מעכב על ידך מלזוכרן בלא עשיית קשר וא"ל דודאי לצורך דעת אנושי אני קושרן אדם א' כו' ועקיבא כו' שעתיד לדרוש כו' תילי תילים של הלכות דלא די שיש בקשרן של אותיות דברים פנימיים אלא דגם תילי תילים של הלכות תלוים בהן שרע"ק דורשן א"ל רבש"ע הראהו לי שבקש שיגלה לו אותן סודות של הקשרים שיהיו נגלו לעתיד לרע"ק א"ל חזור לאחוריך הלך כו' ע"פ מ"ש בפרק הבונה שדרשו שם סדרן של אותיות מאל"ף ועד תי"ו ושוב דרשו אותן לאחור מתי"ו ועד אל"ף כדאמרינן שם וז"ש לו טרם שילמוד רמז קשר האותיות ילמוד רמז סדר האותיות גם לאחור וז"ש שישב משה לסוף ח' שורות דהיינו שיש ח' שורות א"ב משונות לפי הנקודות שמונה שיש בהן ויש בהן ודאי רמיזות שונות לפי הנקודות שמונה ואמר שלא ידע מה היו אומרים בכונת האותיות של ח' שורות למפרע והיה תש כחו שהיה מצטער על שלא ידע כוונתו כיון שהגיעו לדבר אחד דהיינו מסופן לראשן עד הא' שהוא מורה על אחד. וא"ל תלמידיו רבי מנין זה לך שתהיה הא' בראש האותיות להורות על האחדות ולא אות אחרת וא"ל שלא ידע כוונה בזה בצורת האות של הא' שתהיה היא הראשונה לאותיות להורות על האחדות אבל דבר זה הל"מ נתיישבה דעתו שראה שדבר זה תולה ודאי בדעת אנושי לפי שכלו וא"א להשיג כל סודות התורה בזה אמר לפניו כו' א"ל כך עלה במחשבה כו' דודאי כך עלה במחשבה כמו שאתה חושב אבל כי לא מחשבותיכם מחשבותי כי גם בזה דעת אנושי קצר מהשיג אמר לפניו כו' א"ל חזור לאחוריך כו' דהיינו כמו שדורשין האותיות לאחור מת' ועד א' כמפורש פרק הבונה א"ת ב"ש כו' ע"כ מדת רשעים אבל מדת צדיקים א"ת ב"ש כו' ע"ש שבו מפורש שהצדיקים מקבלין עונשן בעה"ז כדי לרבות שכרן בעה"ב אמר לפניו כו' זו תורה שתרמוז על שכר עונשן ואמר כי כך עלה במחשבה כמו שאתה חושב כו' וכמפורש לעיל ודו"ק:

דחטרי ליה לגגיה דחי"ת ותלו כו'. עיין בפרש"י ותוספות הכא ובפרק הבונה ויש לדקדק אמאי לא נקט נמי הכא במלתיה תליית כרעא דק' דהוה נמי טעמיה כטעם כרעיה דה' כדאמרינן פרק הבונה ע"ש ונראה כי רב אשי הזכיר כאן החי"ת והה"א לפי שהם צורות דומות במקצת כדאמרינן פרק הבונה שלא יעשה ההי"ן חיתי"ן וחיתי"ן ההי"ן כו' כי צורת שניהם שלש מחיצות וא' פתוחה כאכסדרה זו ואמרינן בפרק לא יחפור דעה"ז דומה לאכסדרה כי רוח צפונית אינה מסובבת בה ולזה אמרו שהסופרים חטרי לגגא

דחי"ת שהיא צורת עה"ז בשלש מחיצות לרמוז בחטרי זה שהוא חי ברומו של עה"ז ועל כוונה זו אמרו דיש לכוין בח' דאחד שהוא יחיד בז' רקיעים ובארץ שהם כלל עה"ז ואמר דתלו לכרעיה דה"א ושינו קצת צורתה מצורת העולם שיש לה פתח באחת משלש מחיצות שלה כדבעא כו' מ"ד בטחו בה' עדי וגו' וא"ל כל התולה בטחונו ויהיה פירוש הפסוק ע"פ מ"ש פרק עושין פסין דיו לעולם שישתמש בב' אותיות דהיינו י"ה אבל לעה"ב יהיה שם ד' מלא כדאמרינן גבי כי יד על כס יה וגו' וז"ש כי הבוטח בה' יהיה בטוח בזה שיהיו לו ב' שמות שם י"ה שמשתמשין בעה"ז ושם של ד' שישתמשו בו בעה"ב צור ומחסה בב' עולמות וא"ל דמ"מ לפי הדרש זו ה"ל למכתב יה וב' בי"ה היא מיותר וקאמר דאותיות י"ה גופיה רומזין על זה שיצר בהן הקב"ה ב' העולמות ואמר ועדיין איני יודע אם שהיו"ד קודמת שהע"ז נברא ביו"ד שעה"ז קודם בזמן ואם שה"א קודמת שהעה"ב קודם במעלה. ואמר העה"ז דומה לאכסדרה שכל הרוצה כו' שההולך בדרך רע ותענוגי עה"ז בקנינים המדומים נוטה לצד צפון אחרי עצת יצה"ר שנקרא צפוני אשר ע"ז אמרו הרוצה להעשיר יצפין והרוצה להחכים ידרים ולצאת אמר שכל הרוצה לצאת לצד צפון ובלשון זה משתמשים שאמרו אחר יצא לתרבות רעה דהיינו לעצת יצה"ר שמצד צפון. ואמר ומ"ט תליא כרעא דה"א כו' ר"ל כמ"ש ששינו אותה קצת מצורת עה"ז שאינה פתוחה רק מצד אחר לצד צפון והה"א יש לה ג"כ פתח קטן מצד אחר ואמר דלכך פתוחה גם מצד אחר שאל יחשוב החוטא כיון שיצא א"א לו ליכנס עוד כמו שחשב אחר ששמע מאחורי הפרגוד כו' אל יחשוב החוטא כן אלא שאם ירצה לשוב בפתח אחר וליכנס בו הרשות בידו ופריך לעיל ולעייליה לתשובה בהך פתח שיצא ול"ל פתח אחרת בצד שניה. ומשני לא מסתייעא מלתא כדר"ל כו' מבואר בדברי הרמב"ם בשמונה פרקים שכתב כי החוטא אחר שחטא א"א לו לשוב וליטהר נפשי שלימה עד אשר ירחיק עצמו הרחקה גדולה מצד אשר חטא ע"ש ולכך אמר באותו צד פתוח שחטא ויצא א"א לו ליכנס לצד התשובה עד אשר ירחיק עצמו לצד אחר ומשם יכנס למקום טהרה ולזה מבואר ששינה ר"ל בלשונו שאמר גבי הבא לטהר מסייעין וגבי הבא לטמא פותחין כמ"ש התוספות כי הבא ליטהר הוא שיצא כבר לצד פתוח לצפון ונטמא ועתה כשבא לחזור ולשוב וא"א לו באותו צד דלא מסתייעא כדקאמר ע"כ צריך סיוע להורות לו הדרך לסובבו לצד אחר לפתח קטן אשר שם אבל הבא ליטמא ועוד במקום טהרה בין ג' המחיצות ורוצה לצאת יש לו פתחון הרבה לצד צפון כי הוא כולו פתוח וא"צ סיוע לצאת כי הצדדין שוין לעומד תוך המחיצות. ואמר מפני מה כו' מפני שהצדיקים שבו מועטים כו' לכאורה פירושו כמאמר ראיתי בני עלייה והנם מועטין אמנם אין זה מן

הדומה לדומה כי היו"ד היא קטנה בכמות ואינה קטנה במספרה שיש ט' אותיות שהם קטנים יותר במספר וע"כ נראה לפרש שהצדיקים שבו מועטין שהם ממעטין את עצמם כמ"ש במסכת חולין כי אתם המעט וגו' אפי' בשעה כו' אתם ממעטין עצמכם אברהם אמר אנכי עפר וגו' ולפי זה הוי שפיר המיעוט כמיעוט היוד שהיא קטנה בכמות אבל לשון מועטין משמע כפי' קמא ודו"ק:

דף לג:

מדת ב"ו כו' והוא משמרן מבחוץ שנאמר ה' ישמרך וגו'. כפרש"י יד ימינך שהמזוזה היא מימין ביאה. ואמר יומם השמש וגו' לפי שכל המאורעות רעות הבאות בעולם נתנו ביד מזלות השמים שעיקרם חמה ולבנה וכוכביהם והם המתנגדים לאומה הישראלית כמו שאמרו אין מזל לישראל על כן אמר שבמצות המזוזה השמש והירח לא יככה כי ה' ישמרך מכל רע שיתעורר מהם לבא עליך ולפי שאמר בענין שבהיותך בפנים ישמרך הקב"ה מבחוץ דהיינו יד ימינך ימין ביאתך לבית ושמא תאמר בצאתך לא יהיה שומרך ע"כ אמר ה' ישמר צאתך ובואך וגו' שישמור במצות מזוזה צאתך דהיינו מבחוץ כמו בבואך מבפנים ודו"ק:

דף לה:

כי שם ה' נקרא וגו' אלו תפילין כו' וראית את אחורי כו'. מבואר בברכות פ"ק: **קשר של תפילין צריך שיהא למעלה כו'**. הכוונה בזה כמ"ש בקידושין פרק האומר ע"פ מ"ש ג' כתרים הן כו' שכתר תורה הן הן התפילין של ראש שנאמר בהן למען תהיה תורת ה' בפיך וגו' וע"כ אמר שיהיה זה הכתר של תורה למעלה כדי שיהיו ישראל למעלה ע"י התורה וכמ"ש חז"ל כי כתרך גדול מכתרם וצריך שיהו כלפי פנים כדי שיהו ישראל ע"י התורה לפנים מכל שאר הכתרים כמ"ש ת"ח קודם לכהן ע"ה ולגבי כתר מלכים נאמר בי מלכים ימלוכו וק"ל:

דף מא.

א"ל ענשיתו אעשה כו'. פירשו בתוספות אעשה כי האי כו' אבל עשה גמור אפילו ב"ד של מטה מכין אותו כו' עכ"ל הכי מוכח בפרק הכונס דדין שמים חמיר טפי מדין אדם דכמה דברים חשיב שם דחייב בדיני שמים ופטור מדיני אדם ושא"ל המלאך בעידן ריתחא ענשינן כו' ר"ל בעידן ריתחא בעלמא היה לצדיקים להגין על דורן בתפלתן

ובמצותן וע"כ יש להן להרבות במצות כדי לזכות דורן בכך ולא טצדקי למפטר נפשייהו ממצות וע"כ ראוי לצדיקים כמותם ליענש על כך וק"ל:

דף מג:

וראיתם אותו וזכרתם ראה מצוה זו כו' זו ק"ש כו'. דהיא נקראת כל מצות ה' שיש בק"ש עיקר האמונה קבלת מלכות ואחדות וע"פ מ"ש בסוף מסכת מכות תרי"ג מצות הן כו' בא חבקוק והעמידן על אחת שנאמר וצדיק באמונתו יחיה נמצא כשנזהר בק"ש שמפורש בה כלל אמונה זוכר את כלל המצות כולן וכמ"ש שם. ומאן דתני ראה מצוה זו וזכור מצוה אחרת כו' מצות כלאים כו'. דריש כל מצות ה' ולא מקצתן כדרך שדרשו גבי כל המצוה אשר וגו' אם התחלת גמור ה"נ הכא דאי לאו הסמיכות דכלאים שרי בציצית בחצי בגדים דהיינו בכל כלי פשתן לא היה מתקיים מצות תכלת אלא בחצי בגדים בבגדי צמר אבל ע"י הסמיכות מתקיים המצוה בכל הבגדים אף בפשתן. ומאן דתני כיון שנתחייב אדם במצוה זו כו'. עיין שני פירושים בפרש"י ולשני הפירושים יש לעיין למה תלה אותן לענין זמן גרמא במצות ציצית ולא במצוה אחרת שזמנה גרמא ויש ליישב דבלילה בשכבו האדם ערום הוא ובקומו בשחרית בתחלת קומו הוא לובש בגדים שנתחייבו בציצית ע"כ תלה כל המצות במצות ציצית דמיד שלובש הבגדים בבוקר נתחייב בכל המצות ור"ש היא דלרבנן כסות לילה נמי חייב בציצית. ומאן דתני שקולה מצוה זו כו'. כמו שאמרו גבי מצות שבת ששקולה כו' דהיינו דעונשה ושכרה מרובה כדלקמן וכפרש"י בחומש שע"כ נסמכה למצות שבת. ומאן דתני וראיתם אותו וגו' ראייה מביא לידי זכירה כו'. נראה דמשמע ליה אותו לשון יחיד דקאי אחוט יחידי של תכלת דכתיב לעיל מיניה הכנף פתיל תכלת וגו' וע"פ מ"ש לקמן שתכלת דומה לים כו' עד כסא הכבוד שהכוונה בו שתעשה המצות לשם שמים וזה שאמר בראיית צבע התכלת תהיה זכרונך מן הדומה עד כסא כבוד ושתהיה עשייתך לשם שמים ורשב"י נמי דדריש מהאי קרא כל הזריז כו' נמי מדכתיב אותו בלשון יחיד אחוט של תכלת קאי למדרש מניה ג"ש דע"י אותו שהוא חוט של תכלת מן הדומה לדומה כדלקמן יבא עד כסא כבוד לקבל פני שכינה דהיינו אותו תעבוד ובו תדבק וגו' וק"ל:

חביבין ישראל שסבבן כו'. ר"ל באלו מצות סיבבן דרך שמירה כדלקמן חונה מלאך ה' סביב וגו' דהתפילין סביב לראש וסביב לזרוע ברצועותיהם וד' ציצית לבגד סביב בד' כנפות והמזוזה היא עיקר הסיבוב של מחיצות הבית לשמור במקום הפתוח ומייתי ועליהן אמר דוד שבע ביום הללתיך וגו' פרש"י תפילין בראש ובזרוע הרי ב' וד' ציצית

כו' עכ"ל בזוג של תפילין ניחא דחשיב להו בתרי מצות כמו ששנינו לעיל בפרק הקומץ של יד אינו מעכב את הראש כו' אבל בד' ציצית קשה למה חשיב להו בד' כיון דמעכבים זה את זה הרי הן מצוה א' ודוחק לאוקמא סוגיא דהכא כיחידאה כר' ישמעאל דס"ל דד' מצות הן ויש ליישב כיון דד' ציצית גופים מחולקין הן חשיב להו כד' משא"כ ד' פרשיות של תפילין דנעשין גוף אחד. ואמר כשנכנס דוד למרחץ כו' עמד ערום כו' ערום בלא מצוה כו'. דבית המרחץ פטור מן המזוזה כדאמרינן פ"ק דיומא ואמר כשנזכר במילה כו' אמר עליה שירה שנאמר למנצח על השמינית וגו' פירוש שמצות שמינית זאת שהיתה גם במרחץ נצחה על הז' מצות שזכר וקראה שמינית לגבי שבע שזכר אבל ממה שאמר שניתנה בשמינית נראה דקראה שמינית לפי שנתנה למול ביום שמיני ללידה או ע"ש שהיא מצוה שמינית שניתנה לאברהם דז' מצות נתנו כבר לבני נח וק"ל:

הכל בחיזוק שלא יחטא שנאמר והחוט וגו'. דמיונו כי החוט המשולש הוא מגודל דרך סביב כעין ג' מצות הללו כמ"ש לעיל שמסבבין את האדם כגדר הזה שלא יבא לידי חטא ומשמע ליה דאיירי קרא דלא ינתק לענין אצולי מחטא דלענין אגוני מפורענות שאר מצות נמי מגני כדאמרינן פרק נוטל מצוה בין בעידנא דעסיק בה ובין בעידנא דלא עסיק בה אגוני מגני מפורענות אצולי לא מצלי מחטא אבל לענין אצולי מחטא אשמעינן בהאי קרא דהנך ג' מצות שמסבבין האדם מהני טפי משאר מצות ומיהו לא מצילין מן החטא אלא בעידנא דעסיק בה דלא עדיפי הנך ג' מצות מתורה דמסיק שם דבעידנא דעסיק בה אצולי מחטא ובעידנא דלא עסיק בה לא מצלא וז"ש לא במהרה ינתק דהיינו בעוסק בה כמו (עושה) [תורה] ומייתי נמי הכי מקרא דחונה מלאך ה' סביב וגו' כמ"ש דכל מצוה שאדם עושה בורא לו מלאך וקאמר דבהנך ג' מצות הסובבים לאדם בורא לו מלאך דוגמתן להיות חונה סביבו לחלצו ולשמרו מחטא דאי לחלצו מפורענות קאמר שאר מצות נמי אגוני מגני מפורענות כדלעיל ודו"ק:

מפני שתכלת דומה לים כו' ורקיע לכסא כו'. מפורש פרק כיסוי הדם ע"ש:

גדול עונשו של לבן כו'. פרש"י למי שאינו מטיל ציצית ותכלת כו' עכ"ל דליכא לפרושי הכא כמו במשל בב' אנשים דהא ודאי כל איש ישראל חייב בתרווייהו ובמשל לא שייך לפרש בעבד אחד כי הכא דאין דרך להביאו בב' חותמות דסגי בחד לסימן עבדות ומיהו ה"מ לפרושי הכא נמי בב' אנשים ובמי שיש לו לבן ואין לו תכלת ושיש לו תכלת ואין לו לבן ולמאי דמסיק לעיל לכ"ע דהתכלת אינו מעכב הלבן והלבן אינו מעכב תכלת:

חייב אדם לברך מאה ברכות בכל יום שנאמר כו'. פרש"י קרי ביה מאה עכ"ל לפי מה שהבינו התוספות מפירושו דר"ל אל תקרי מה כו' אינו מפורש טעמו אמאי נימא אל

תקרי מה כו' ולולי דבריהם היה נראה לקיים פרש"י כפירוש ר"ת דר"ל קרי ביה בפסוק אותיות מאה ועי"ל אל תקרי מה כו' דלפי פשוטו דקאי מלת מה אני אם ליראה כו' קשה וכי יראה מלתא זוטרתי היא כו' כדמקשינן בפרק אין עומדין ובפ"ג דמגילה וע"כ דרשו מיניה אל תקרי מה אלא מאה וה"פ דקרא מה ה' אלהיך שואל וגו' מאה ברכות ששואל הקב"ה מעמך אין כוונתו כ"א ליראה וגו' שהיא ודאי מלתא רברבי. וע"פ דעת חכמי האמת בסוד נפש רוח נשמה דמיון כהן לוי ישראל דלכך היו ק' ברכות שמעשר מן המעשר מהם יבא לחלק הנשמה ברכה אחת שהיא חלק אלוה ממעל ורמז על זה חסר הא' ממאה שהיא הברכה האחת ממאה הברכות היא בסוד הנשמה ממעל ליראה ה' וגו' ובזולת הא' הוא מה שהוא מורה על דבר קטן אבל אם אות הא' שהוא חלק הנשמה נעשה מאה בסוד אי"ק וק"ל:

מברך שלא עשאני בור א"ל כולי האי כו'. עיין ב' פירושים ברש"י ועי"ל דבריאת איש ואשה קלים מצד א' וקשים מצד אחד דאם יזכו הרי שכר האיש גדול מן האשה שזכה בהרבה מצות שהוא חייב בהן יותר מהאשה וכן בהיפך אם לא יזכו הרי עונש האיש יותר מהעונש האשה וכיון דהבור ודאי שאינו זוכה הרי הוא גרוע בבריאתו מהאשה ולהכי קאמר כיון דכבר בירך שלא עשאני אשה כולי האי נמי מה לו לברך שלא עשאני בור דהא בכלל שלא עשאני אשה הוא כיון שהוא גרוע טפי לענין עונש וק"ל:

דף מד.

אין לך כל מצוה קלה כו' צא ולמד ממצות ציצית כו'. קרי ליה למצות ציצית מצוה קלה לגבי מצות חמורות דעונשן מיתות ב"ד וכרת בלאוין ובעשין כגון פסח ומילה ואמר שאין מתן שכרן בעה"ז כו' והיינו דמתן שכרן בכלל נתחלק קצת מהן בעה"ז והמותר לעה"ב איני יודע עד כמה אבל הפירות בעה"ז והקרן כולו לעה"ב אינו אלא בהנהו מצות דחשיב בריש פאה ומייתי בסוף פ"ק דקדושין:

וכתיב בה אני ה' אלהיכם ב' פעמים אני הוא שעתיד ליפרע כו'. כמו שדרשו בכ"מ דכתיב אני ה' הוא אני ה' נאמן ליפרע או לשלם שכר והוסיף כאן לומר אלהיכם כי מצוה זו מעידה על כך בשינוי בגדים מכל האומות שאנו עמו והוא אלהינו כמ"ש להיות לכם לאלהים וגו' והקדים שאני עתיד ליפרע ממה שאני עתיד לשלם שכר דגבי אני ה' אלהיכם קמא הזכיר יציאת מצרים אני ה' אלהיכם אשר הוצאתי וגו' כמ"ש בפרק איזהו נשך יציאת מצרים גבי ציצית ל"ל אמר הקב"ה אני ה' שהבחנתי במצרים בין טפה של בכור לאינו של בכור אני הוא שעתיד ליפרע ממי שתולה קלא אילן בבגדו ואומר תכלת

הוא כמפורש שם ולזה אמר דד' ציצית נדמו לו כד' עדים שהם עדים מד' רוחות האדם שהוא אלהינו וק"ל:

א"ל בתי שמא עיניך נתת בא' מן התלמידים כו'. א"ל כן לפי שאין מקבלין גרים לשם אישות כדאמרינן ביבמות והיא הוציאה כתב כו' וספרה לו כל המאורע שלשם שמים כו' כפי' רש"י וק"ל:

עובר בח' עשה כו'. לפירוש רש"י בלשון ראשון ארבע פרשיות יש בהן כו' ק"ק דהא ארבע פרשיות מעכבין זה את זה ומצוה אחת הן דמהאי טעמא לא חשיב ד' ציצית בד' עשה ודו"ק:

דף מד:

ה' עליהם יחיו ולכל בהן חיי כו'. ר"ל ה' עליהם הוא תפילין של ראש כמ"ש כי שם ה' נקרא עליך זו תפילין שבראש ולכל בהן חיי רוח. וגו' רמז על תפילין של יד שהיא כנגד הלב אשר שם רוח החיים וק"ל:

דף מה.

וחטאת את המקדש חטאת עולה היא כו'. לפי פשוטו לפי הנקודה מלשון חיטוי וטהרה הוא כמו וחטאו ביום השביעי וגו' ואפשר דגם לשון חיטוי דכתיב גבי פרה אדומה וחטאו ביום השביעי וגו' מלשון חטאת הוא ע"ש שפרה אדומה מקרי חטאת ודו"ק:

זו אליהו כו' מלואים הקריבו כו'. ק"ק דבהדיא כתיב ברישא דעניינא דהקריבו פר לחטאת דכתיב ונתת אל הכהנים וגו' פר בן בקר לחטאת והיינו של מלואים הקריבו ודו"ק:

זכור אותו האיש לטוב וחנניה כו'. אפשר דהיינו דקאמר פ"ק דשבת ואלו מן ההלכות שאמרו בעליית חנניה כו' וי"ח דבר גזרו שם:

דף נג.

ואי בר אבהן ולא בר אוריין אישא תכליה כו'. כיון שלא למד שיהיה בעל תורה כאבותיו אש תאכלנו וי"ג אימא תיכליה כיון דלא למד כאבותיו ראוי היה שאמו (תאכל) [תשכל] אותו כבר תרגום משכלה תיכלא ור"ל שלא יהיה נקרא ע"ש אבותיו שהיו בעלי תורה דלא נקרא ולד ע"ש אבותיו עד שנולד כמ"ש ויתילדו על משפחותם לבית אבותם כמבואר בחדושים פ"ו דסוטה ע"ש:

אמרת לה' אדוני אתה וגו'. ע"פ מ"ש פ"ק דברכות מיום שברא הקב"ה את העולם לא היה אדם שקראו אדון עד שבא אברהם וקראו אדון שנאמר אדני אלהים במה אדע וגו' ור"ל דלשון אדנות מורה על השררה והיכולת ועד"ז אמר שא"ל הקב"ה לכ"י אתה אמרת לה' אדוני אתה שאתה קראת אותי אדוני לפרסם יכולת שלי ושאחזיק לך טובה על זאת הנה טובתי להחזיק לך טובה בזה אינה עליך לפי שכבר קדמוך אברהם ויצחק ויעקב שהודיעוני תחלה כו' דהיינו שהודיעו יכלתי בתחלה בעולם ולהם אני מחזיק טובה על כך שנאמר לקדושים אשר בארץ גו' דהיינו ישני אדמת עפר. ואמר ואדירי כל חפצי בם שגם אתם אינכם נענים אלא בזכותם כמ"ש ושבח אני את המתים גו' שלא נענה משה עד שאמר זכור לאברהם גו'. כיון דשמעיה דקאמר אדיר וקמפרש לה אאבות כמ"ש פתח הוא ואמר יבא כו' ומפרש ואדירי כל חפצי בם אלו ישראל. ואמר יבא אדיר כו' מבואר לשון אדיר מלשון חוזק ואומץ בדרך הידור במתחכם להתחזק על דבר מה וקאמר המצריים נקראו אדירים ע"ש שהתחכמו להתחזק על ישראל כמ"ש הבה נתחכמה לו לדונם במים שכבר נשבע שלא יביא מבול לעולם כדאיתא פ"ק דסוטה לאדירים אלו ישראל ע"ש שמתחכמים להתחזק בעבודת בוראם כמ"ש לקדושים אשר בארץ ואדירי כל חפצי בם יבא אדיר שהוא הקב"ה אשר לו האדרת והחכמה ונתן חכמה ודעת למי הים לשנות טבעם שיתחזקו עצמם בקריעתם על עמדם עד שיבאו המצריים לתוכו כמ"ש נערמו מים שתרגומו חכימו מיא כדאיתא נמי במדרשות והוא פירוש הכתוב משברי ים אדירים היו להתחכם כדי להתחזק על המצריים גם שהם בעלי טבע ואינן בעלי דעת היה זה כי אדיר במרום ה' לתת חוזק וחכמה למים היפך טבעם. ואמר צללו כעופרת במים אדירים אלו המצריים משמע להו דאדירים קאי אמצריים ולא אמים דסמיך ליה משום דאי אמים קאי עיקר חסר מן הכתוב דכינוי דכסמו וצללו לא ידענו אמה קאי אבל השתא קאי הכינוי דכסמו וצללו אאדירים שהם המצריים וק"ל:

יבא ידיד בן ידיד כו'. מלת ידיד נופל על הקירוב ודיבוק וז"ש יבא ידיד זה שלמה כו' ויקרא שמו ידידיה בעבור ה' ע"ש הקירוב אל הקב"ה כמ"ש לעיל מיניה וה' אהבו בן ידיד זה אברהם שנאמר מה לידידי גו' שהוא היה הראשון שנתקרב ונתדבק בהקב"ה וע"כ קראו אברהם אוהבי:

דף נג:

ויבנה ידיד זה בית המקדש דכתיב מה ידידות משכנותיך גו'. ע"ש דיבוק השכינה אשר היה שם לידיד זה הקב"ה דכתיב אשירה נא לידידי דהיינו שמתקרב אלינו ומתדבק

אלינו בחלקו של ידיד זה בנימין כו' שנתקרב יותר מכל השבטים כדאי' במדרשות ויתכפרו בו ידידים כו' דכתיב נתתי את ידידות נפשי גו' שע"ש קרבתם ואהבתם לו קראם כן וק"ל:

יבא טוב כו'. מהידוע כי הפעולות הם ג' הטוב והמועיל והערב ופעולת הטוב שבהם הוא הטוב הגמור שאין בו כוונת הערב והמועיל וז"ש הטוב שהיא התורה שכולה פעולת הטוב כמ"ש כי לקח טוב גו' וכל שאר לקיחות אינם כן אלא מן המועיל והערב והיא הנתונה מטוב שהוא הקב"ה הטוב האמיתי כמ"ש טוב ה' לכל ואין רע יורד משמים אלא מצד המקבל ואינה ראויה שתנתן אלא על ידי טוב שהוא משה שהיה מרוחק מב' פעולות האחרים כמ"ש ותרא אותו כי טוב וכמ"ש שהחזירתו על מצריות ולא רצה להניק ועל ידו תהא נתונה לטובים שהם ישראל שהם מוכנים לתורה מצד שהם מתייחסים בני טובים שנאמר היטיבה ה' לטובים שהוא שב לאומה הישראלית כמ"ש ולישרים בלבותם גו' שלום על ישראל והענין מבואר שלא תאמר שיש שום שינוי רצון לפניו שנתנה אז ולא בדור אחר לפי שאז ראוי הטוב להנתן מטוב ע"י טוב לטובים וק"ל:

יבא זה כו'. מבואר כעין שכתבנו לעיל שע"כ נסמכו ב' המאמרים ור"ל שאל תאמר שיש ח"ו שינוי רצון לפניו שנתנה לדורו של משה ולא לדורות שלפניו וע"כ אמר יבא זה כו' מבואר מלת זה הונח על דבר מיוחד וידוע כאילו אותו הדבר במעמד ההוא של האומר וע"כ נאמר זה על המקום ב"ה כמ"ש בפסוק למה זה לי גו' כי מלא כל הארץ כבודו ולפי הדמיון הזה גם לתורה ולישראל ולמשה נאמר כן מלת זה לפי שהם מיוחדים וידועים במעלותם התורה מיוחדת משאר דתות וישראל מבין האומות ומשה מבין הנביאים וע"כ נתנה התורה שהיא מיוחדת מהקב"ה שהוא האחד האמיתי ע"י משה שהוא מיוחד מבין הנביאים לדורות שהיו אז אומה מיוחדת שנאמר עם זו קנית וק"ל:

על עסקי בני באתי כו'. ר"ל להתפלל עליהם כדמוכח בקרא דכתיב לעיל מניה ואתה אל תתפלל גו' כמ"ש התוס' לפי פשטיה דקרא בירמיה כו' ע"ש. וא"ל בניך חטאו וגלו א"ל שמא בשוגג כו'. ר"ל ודי להם בגלות כמו שוגג לגבי ערי מקלט א"ל עשותה המזמתה דהיינו מזיד ולא סגי להו בגלות לחוד א"ל שמא מיעוטן כו' והעולם נידון אחר רובו א"ל הרבים:

היה לך לזכור כו' ובשר קדש יעברו מעליך. לפי ענינו הל"ל יעברו מעליהם ונראה הא דקאמר לזכור ברית מילה ולא שאר מצות דר"ל היה לך לזכור להם זכות ברית מילה שמלתי עצמי בן מאה שנה והיא מצוה ראשונה הניתנת לאברהם וא"ל הקב"ה ובשר קודש יעברו מעליך בחטתם העבירו זכות זה שעליך. וא"ל שמא אם המתנת להם כו'.

ע"פ מ"ש בגיטין שהקב"ה צדקה עשה עם ישראל שהקדים הגלות שתי שנים לונושנתם ושמא אם המתנת להם עוד ב' שנים אלו אולי היו חוזרין בתשובה תוך ב' שנים אלו וא"ל הקב"ה גלוי היה לפני שלא היו חוזרין שהרי כי רעתייכי גו' כפרש"י שם כשעברו עבירה היו שמחים בה ובודאי לא היו חוזרים אלא מתוך צרה וא"כ צדקה עשיתי להם שגלו ב' שנים קודם וא"ל שמא ח"ו אין להם תקנה כו' דמתוך רעתם זאת לא יחזרו בתשובה ואמרינן בפרק חלק דאין ישראל נגאלין אלא בתשובה וא"ל הקב"ה זית רענן כו' מאי זית זה אחריתו כו'. ע"פ מ"ש שם שהקב"ה מעמיד להם מלך שגזירותיו קשים כגזירת המן וחוזרין ע"ז בתשובה והיינו כזית כו' כדלקמן שאינו מוציא שמנו אלא ע"י כתיתה כך ישראל אין חוזרין בתשובה אלא ע"י יסורין ואחריתו בסופו דקאמר על כוונה זו דר"ל אחריתו הוא תכליתו אינו אלא בסופו שנשתנה להיות שמן דהזית גופיה כמו שהוא אין לו שום מעלה עד תכליתו שנעשה שמן וכדאמרינן בסוף הוריות כשם שהזית משכח תלמוד של ע' שנים כך שמן זית משיב תלמוד של ע' שנים ולזה בז' מינין של א"י לא כתיב זית כמו גפן תאנה גו' אלא זית שמן שהזית כמו שהוא אינו דבר חשוב בז' מינין אלא השמן היוצא ממנו כך ישראל אין אחריתו ותכליתו בעה"ז אלא בסופו דהיינו לימות המשיח אחר שיחזרו בתשובה ע"י יסורין כמו השמן שלא בא אלא ע"י כתישה ודו"ק:

לקול מלייהו של מרגלים כו'. דמשמע בקרא שהיה תלונתם ובכייתם בהשמעת קול כמ"ש ויהס כלב את העם וגו' והיא הביאה בכייה לדורות בתשעה באב כדאמרינן בפרק חלק ובפרק א"נ ע"ש והיינו נתרועעו דליותיהן של ישראל בשעת החורבן ומייתי דאר"ח כו' דודאי משום שהוציאו המרגלים דיבה על הארץ כמשמעות הכתובים לא היה להם עונש כ"כ להיות להם ע"י זה בכייה לדורות אבל דבר גדול דברו המרגלים כלפי מעלה כי חזק הוא ממנו כו' כביכול כו' כמפורש פ' א"נ בעון זה ודאי נגזרה בכייה לדורות וק"ל:

האי לקול המולה גדולה לקול מלה גדולה מבעי ליה כו'. כצ"ל:

קולך שמעתי וחמלתי כו'. דריש המלה מלשון חמלה שהח' מתחלף בה' באחה"ע וק"ל:

אני אמרתי כו' השתא כל חדא וחדא מאי דפסיק כו'. נראה דד"ל שכבר נגזר ונפסק שיעבוד ד' מלכיות בגזירת בין הבתרים כמ"ש במדרש אימ"ה זו מלכות בבל חשיכ"ה זו מדי גדול"ה זו יון כו' והשתא בשעת החורבן גרם החטא שישתעבדו בד' מלכיות כאו"א כשיעור ד' מלכיות וא"ל הקב"ה לאברהם קולך שמעתי וחמלתי עליהם לבטל אותה הגזירה אלא שלא ישתעבדו כל חדא וחדא אלא במאי דפסיק לה בגזירת בין הבתרים וא"ד אני אמרתי בזה אחר זה כו' כפרש"י בבת אחת שיהיו משועבדים בבת אחת לכולן

דהיינו שיהיו מפוזרים כו' וזהו זכות לישראל כדאמרינן פ"ק דע"ז דא"ל קטיעה בר שלום חדא דלא יכלת להו דכתיב כי בד' רוחות השמים פרשתי אתכם גו' ודו"ק:
לומר לך מה זית כו' לא בימי הגשמים כו'. ימי הגשמים הוא משל לעה"ז שהם ימי שעבוד כמו שת"י בפסוק כי הנה הסתיו עבר הגשם גו' זמן שעבודא דדמי לסתווא פסק כו' ערות מצריים דמתילא למטרא כו' ע"ש. ואמר דעליו אין נושרין כו'. העלים הוא משל אל ההמון כמ"ש בפרק ג"ה עלין שבה אלו ע"ה ואלמנא עליה לא אתקיימו אתכליא והיינו דודאי ת"ח שבהם שנדמו לאשכולות כמ"ש שם יתבטלו כמ"ש במסכת שבת עתידה התורה שתשתכח מישראל אבל העלים שהם רמז לכל ישראל לא יהיה להם בטלה לעולם וק"ל:

דף סג.

אילימא מרחשת דאתיא ארחושי הלב כו'. לפי שכל הקרבנות כגון חטאת אשם עולה ושלמים מפורש בהו על מה הם באים ולא כן במנחות לזה אמרו שבמעשיהם של מנחות מורים על מה הם באים מרחשת דאתיא ארחושי הלב כו' פירש רש"י הרהור עבירה עכ"ל עולה נמי באה אהרהור עבירה אלא דהיינו עשיר אבל המנחה היא קרבן עני. ודאמר אמחבואי הלב דכתיב למה נחבאת גו' פרש"י שהלב חבוי וטמון הוא עכ"ל ועי"ל דמיירו למה נחבאת בלב כמפורש ותגנוב את לבבי גו' וק"ל:

דף סד:

כשצרו מלכי חשמונאי כו'. מבואר סוף סוטה ופ' מרובה:
עומר מגגות צריפים כו' אתא ההוא חרשא כו'. פרש"י שהוצרכו לכך באותה שעה לפי שאותן החיילות החריבו כל סביבות ירושלים עכ"ל וזה היה מקום רחוק מירושלים כדמוכח במתני' ויש להוסיף פירוש בזה דבכוונה החריבו תבואות החטין והשעורין שמהם באים העומר ושתי הלחם כדי לבטל העבודה כדלעיל גבי תמידין וגם במקומות הרחוקים החריבו מטעם זה ולא נשתיירו רק אלו ב' מקומות מהרחוקים דהיינו גגות צריפין נקרא כן ע"ש שהסתירו מקומן וכסו אותן זריעת השעורים בגג של צריפים שלא יכירו בו האויבים וכן עין סוכר שזרעו החטין במקום הסגור וסמוי מן העין ולכך לא מסרו הדבר הזה אלא לחרשים שאינן מדברים כדי שלא יודע דבר זה לאויבים ומרדכי נמי לא הוי ידע אלא בחכמתו מתוך רמיזות החרשים ודו"ק:

חדא אמרה לזיבתי כו' סבור מינה כו'. עפרש"י ובירושלמי דשקלים פ"ה מפורש בקצת בע"א זאת שאמרה לימתי סברין כו' זאת שאמרה לעונתי סברין למומר שופעת דם כמעיין אמר להו בעין אסתכנת זאת שאמרה לזיבתי סברין למימר זבה ממש א"ל בא זאב ליטול את בנה עכ"ל וכ"ה בערוך בערך זאב ע"ש:

דף סה.

פתחיה על הקינין זה מרדכי כו'. מפי' הרע"ב במסכת שקלים דצריך שיתמנה חכם גדול ובקי על זה כדאמרינן קינין ופתחי נדה הן הן גופי הלכות כו' ע"ש ויותר נראה לפרש מה"ט דקאמר הכא דבעי חכם לידע בכל לשון הבא עם הקינין ולהבין מאי דקאמרי וק"ל: **והיינו דכתיב במרדכי בלשן**. קרא הוא בד"ה אשר באו עם זרובבל ישוע נחמיה שריה רעליה מרדכי בלשן גו' ולא ידענא מהיכא משמע ליה למידרש שם בלשן שהוא מרדכי ולמה לא נימא שהוא שם אחר כמו אינך דכתב בהאי קרא וי"ל משום דלפי עניינא ה"ל להקדים מרדכי דרך חשיבותו בהנך דחשיב דכתיב ביה וגדול ליהודים ורצוי לרוב אחיו גו' אבל כתבו הכא גבי בלשן למדרש ביה בלשן בייל לישני וז"ש היינו דכתיב במרדכי בלשן ר"ל ולא הקדימו ודו"ק:

וא"ל שוטים מנין זה לכם כו'. הא ודאי דאלו הצדוקים ובייתוסים לא האמינו בקבלתם וראייתם דממחרת השבת הוא ממחרת י"ט ראשון של פסח ופירשו בו שבת ממש דהיינו שבת בראשית וקא"ל ריב"ז מנין זה לכם גם אם לא תאמינו בקבלה מ"מ יש לנו לומר דממחרת שבת הוא ממחרת י"ט דהוזכר לעיל מיניה דמצינו י"ט מקרי שבתון כדכתיב בר"ה וביה"כ ע"ש השביתה דאין בין שבת לי"ט אלא אוכל נפש בלבד ואהא השיב הבייתוסי כיון דמשה רבינו אוהב את ישראל היה מסתמא שבת ראשית קאמר כדי שיתענגו ב' ימים וע"ז קרא עליו מקרא כו' א"ל שוטה ולא תהא תורה שלימה שלנו עם קבלתה כשיחה בטילה שלכם כו' שהיא קרובה למינות שמשה רבינו נתן להם המצות ע"פ אהבתו אותם וכאילו לא נתנו מפי הגבורה ח"ו ודו"ק:

דף פה.

תבן אתה מכניס לעפריים כו' למתא ירקא כו'. פרש"י א"ל דברי לצנות והוא השיב להם בעניינא עכ"ל ונראה לפרש המשל ע"פ המקרא הנביא אשר אתו חלום גו' ואשר גו' ידבר אמת מה לתבן את הבר כפרש"י שם מה לשקר את האמת והשתא א"ל תבן אתה מכניס כו' כמו שאנו עוסקים כאן בכישוף ודבר שקר כתבן הזה כך אתה מתעסק בכך והשיב

להם במשל אחר למתא ירקא ירקא שקול דהירקות שמביאין לשוק למכור ודאי דאינן שוין דיש גרוע ויש חשוב ואם ירק שלכם הוא דבר שקר וכישוף ואינו שוה כלום לא כן ירק שלי שהוא חשוב כי ענין שלי הוא דבר אמיתי וחשוב מאתו יתב' וק"ל:

דף פה:

וישלח יואב תקועה גו' מ"ש תקוע כו'. דמלשון המקרא משמע דלא ידע יואב מאשה זו בתקוע דאל"כ הל"ל וישלח יואב לאשה החכמה לתקועה ולכך קאמר מ"ש כו' וק"ל:
וטובל בשמן רגלו זה חלקו של אשר כו'. גבי ברכת אשר כתיב אלא דס"ד דאיכא לפרושי דקאי אדבתריה ומדבר כנגד ישראל כמו ברזל ונחשת מנעליך דכתיב בתריה כפרש"י שם:
לקיים מה שנאמר יש מתעשר גו'. ר"ל דודאי מה שא"ל לא לי קלסו אלא לזה כו' לאו משום דעשיר גדול היה דמשום עשירות לא שייך למימר קלסו לו אלא דה"ק קלסו לזה על מדה זו שהיה מראה עצמו כעני לעבוד עבודת שכיר ויש לו הון רב ולא קלסו לי שאתם רואים אותי כעשיר ואין לי כל שהרי כל זה אינו שלי ולקיים מדה זו דקאמר שלמה יש מתעשר גו' דגינה מדה זו ויש מתרושש גו' לשבח מדה זו וק"ל:

דף פו.

מאי שמן המור כו'. מבואר במסכת מגילה פ"ק:

דף פו:

אליך ולא לי לא לאורה כו'. דויקחו אליך משל צבור הוא כדאמרינן בריש יומא וא"כ ויקחו בלא אליך נמי הכי משמע אלא דיתורא הוא למדרש אליך ולא לי כו' וה"נ ויקחו אליך דפרה אדומה דרשינן מיניה דלעולם נקראת על שמך כו' כפי' רש"י שם והכא ודאי דליכא למידרש כן כמ"ש הרא"ם ע"ש וק"ל:
שלחן בצפון ומנורה בדרום כו'. הך מלתא דשלחן בצפון ומנורה בדרום איכא טעמי במדרשות אלא דקאמר שלחן בצפון פתח ההיכל ומנורה בדרום פתח ההיכל והיה אפשר שניהם בצפון פתח ההיכל או בדרום וזה בצפון וזה בדרום בקירוב ולא מרוחקות שיהיה המזבח המפסיק ביניהם כפרש"י שע"י זה היו מרוחקים מזה לזה שלא כדרך האוכלים שמקרב הנר לשלחן שאוכל עליו לאשמעינן לא לאכילה כו' וק"ל:
ויעש לבית חלוני שקופים אטומים תנא שקופין מבחוץ כו'. גירסת רש"י בהיפך זה שקופין מבפנים ואטומים מבחוץ ופיר' שקופין מלשון משקוף והוא מקום צר שבחלון

הוא בפנים כו' ע"ש ולא ידענא פירוש אטומים לפי גירסתו אבל לפי גירסתינו ניחא יהיה שקופים מלשון השקפה והסתכלות ואטומים מלשון אטום ומכוסה משמע ליה שקופין מבחוץ ואטומים מבפנים ולא בהיפך שקופין מבפנים ואטומים מבחוץ דא"כ מאי אשמועינן קרא דהא כל חלונות נמי עשוין כך אבל השתא אשמועינן שלא עשאן כדרך שאר חלונות העשוין להאיר מטעם דלא לאורה אני צריך וק"ל:

מחוץ לפרוכת גו' עדות הוא לכל באי עולם כו'. מבואר בשבת פ' ב"מ ע"ש:

דף פז.

על חומותיך ירושלים גו' אל דמי לכם מאי אמרי כו'. משמע להו דבחורבנו איירי האי קרא מדכתיב בתר הכי ואל תתנו דמי לו עד יכונן וגומר וענין השומרים הם המלאכים המלמדים זכות על ישראל ומתחננים מלפניו יתברך על ישראל שיהו נגאלים בב"י. ואמר מאי אמרי כו' אתה תקום תרחם ציון כי בא גו' בכל יום ולילה אומרים כן כמ"ש היום אם בקולי תשמעו דבכל יום עת הוא ובא מועד של הגאולה וכן מה שאומרים בונה ירושלים ה' גו' שהוא לשון הוה דכל עת ושעה הוא זמן הגאולה. ואמר ומעיקרא מאי הוו אמרי כו' כי בחר ה' בציון וגו' דהיינו בעולם הזה בחר בציון ואוה להיות לו למושב קבוע בעולם הבא ואותיות או"ה רמז לזה שיהיה הכסא שלם והשם שלם וק"ל:

דף צז.

המזבח עץ גו' וידבר אלי זה השלחן פתח כו' שלחנו של אדם מכפר כו'. פירש התוספות דגדולה לגימא עכ"ל וכן משמע בפרק הרואה דקאמר והמאריך על שלחנו דלמא אתי עניא ויהיב ליה דכתיב המזבח עץ גו' והוא מפורש באורך פרק ח"ה ע"ש אבל ממתני' פ"ג דאבות משמע משום דאומרין עליו ד"ת ועי' בזה בפרושי אבות:

דף צח.

צורה מ"ט כו' ח"א כדי שידעו מהיכן באו כו'. עיין פרש"י ועי"ל כדי שיזכור האדם בעת גדולתו את שפלותו שכבר היה כענין זכר ליציאת מצרים ודו"ק:

שתהא אימת מלכות כו'. מפורש בזבחים פרק י"א:

ועליהו לתרופה כו'. ח"א להתיר פה שלמעלה כו' מפורש פרק חלק:

דף צט.

בתחלה תשמישי מזבח כו'. אע"ג דשלא כדין עשו שלקחו המחתות וחלקו על הכהונה מ"מ כוונתם להקדישם לכלי שרת כפרש"י בחומש כי קדשו כו' שהרי עשאום כלי שרת עכ"ל וקרא דמייתי הכא כי הקריבום לפני ה' ויקדשו נמי מוכח כן וק"ל:

אשר שברת ושמתם בארון תני רב יוסף מלמד שהלוחות ושברי לוחות כו'. בלוחות השנים מפורש ואשים את הלוחות בארון אלא דנקט הכא גם לוחות שניים משום דפשטיה דקרא ודאי ה"נ קאי אלוחות שניים דארישא דקרא ואכתוב על הלוחות גו' קאי אלא מסמיכות דאשר שברת לושמתם בארון דריש דגם שברי הלוחות הראשונים היו מונחים בארון ועי' בתוס' היכן היו מונחים בארון וק"ל:

דף צט:

ישר כחך ששברת כו'. מפורש פ' הבא על יבמתו וענין זהו יסודה דקאמר הכא נראה לפרש ע"פ מאי דאמרי' התם ומה פסח כו' תורה כולה וישראל מומרים עאכ"ו וק"ל:

ת"ח שסרח אין מבזין כו'. היינו דאין מנדין אותו בפרהסיא כו' כדאמרינן פרק ואלו מגלחין ע"ש והיינו כסהו כלילה כפרש"י שם:

יכול אפילו מחמת אונסו כו'. כתבו התוספות משנה היא באבות עכ"ל אין זה הלשון במשנה אלא יכול אפילו תקפה עליו משנתו כו' כלישנא דר' דוסתאי ב"י דלקמן ואפשר דמשמע להו תקפה עליו משנתו היינו מחמת אונסו אלא דרב נחמן ב"י ממעט ליה מפן יסורו גו' ורבי דוסתאי ב"י ממעט ליה מרק ומיהו ק"ק לר' דוסתאי דהא במתני' דאבות בהדיא ממעט ליה מפן יסורו ובעיקר דבריהם קשה אמאי כתבוכן אהך דיכלו אפילו מחמת אונסו כו' דמתניתין היא באבות ולא כתבו כן ארישא דמלתא כל המשכח דבר אחד מתלמודו כו' הא מתני' היא באבות כל השוכח ד"א ממשנתו כו' אבל הנראה דמתני' לענין מתחייב בנפשו שנויה והכא כולה מלתא לענין לעבור בלאווי קאמר וק"ק דרב נחמן דחשיב ג' לאווי תרי השמר וחד פן אמאי לא חשיב נמי תרתי פן בהאי קרא פן תשכח גו' ופן יסורו גו' ודו"ק:

תורה נתנה במ' יום ונשמה כו'. נראה דאהאי קרא נמי קאי השמר לך ושמור נפשך גו' השמר לך בתורה וע"י זה תשמור נפשך שהיא הנשמה שבאדם ומייתי משל מן העבד שא"ל האדון כמדומה כו' שאני נוטל איסר בדמיה כו' דכל מה שקנה עבד קנה רבו אבל גם נשמתך אני נוטל ממך כן הדבר הזה אין אני נוטל מאודך מידך שהכל שלי אלא גם נפשך שהיא נשמתך אני נוטל ממך וק"ל:

מדברי של ר"י כו' קיים מצות לא ימוש ספר התורה כו'. היינו יומם ולילה דסיפא דקרא סגי בערבית ושחרית כמו תמיד דגבי לחם הפנים ומצינו לשון תמיד נמי גבי תורה בס' תהלים דכתיב ואשעה בחקיך תמיד ור"י משום רשב"י הוסיף בזה דאפי' לא שנה פרק א' כו' אלא קרא ק"ש שהוא חיוב מצוה בלאו לימודה של תורה יצא נמי מצות לא ימוש גו' ועי' במה שכתבנו בסוטה פ' נוטל:

ודבר זה אסור לאומרו בפני ע"ה כו' ורבא אמר מצוה כו'. בגירסת ילקוטי לייט אבייי האומרו בפני ע"ה ורבא אמר מצוה כו' השתא קאי רבא אאבייי ולא ארשב"י. ומצוה לאומרו עיי' פרש"י ועי"ל דע"ה לא חש כ"כ אמצות ק"ש אבל כשיאמרו לו שהוא יוצא בק"ש גם מצות לא ימוש גו' ידקדק לקרוא ק"ש כדי לקיים גם מצות לא ימוש גו' וק"ל:

צא ובדוק בשעה שאינו לא יום כו'. וס"ל דיומם ולילה ממש קאמר כל היום וה"מ למימר נמי ופליג ארשב"י דלעיל דיומם ולילה אינו רק שחרית וערבית וכן לקמן דקא' ופליגא דרשב"ן כו' ופליגא דרבי ישמעאל דאמר חובה כל היום ה"ה דפליג הא דרשב"י דאע"ג דאינו חובה כל היום מ"מ פסוק זה למצוה קאמר בערבית ושחרית ולא כרשב"ן דלא נאמר קרא אלא לברכה וג' מחלוקת בדבר לרשב"י מצוה שחרית וערבית ולר' ישמעאל מצוה כל היום וכל הלילה ולרשב"ן אינו אלא ברכה ומצינו קרא כה"ג בלשון ברכה ואני זאת בריתי גו' לא ימושו מפיך גו' וכמ"ש הבטחה שהתורה מחזרת על אכסניא שלה כו' וק"ל:

ד"ת לא יהו עליך חובה כו'. פרש"י כאדם שיש לו חוב ואומר מתי אפרענו כו' ע"ש לעיל דפרש"י דרבי ישמעאל דאמר חובה ללמוד כל היום עכ"ל לאו דוקא חובה קאמר אלא מצוה ולאפוקי למ"ד פסוק זה אינו אלא לברכה ועוד עיין בתוס' פי' לא יהו עליך חובה כו' ועוד נראה לי לפרש ע"פ מה שאמרו מים ראשונים מצוה ואמצעים חובה ופי' שם מצוה משום סרך תרומה וחובה משום סכנה דמלח סדומית וה"נ יש לפרש כאן לא יהו עליך חובה כו' כאילו אתה לומד משום סכנה כדאמרינן לעיל וכל שאינו משמר התורה אין נשמתו משתמרת דא"כ ה"ל תורתו שלא לשמה אבל אי אתה רשאי לפטור הימנה משום מצות ה' אלהינו עלינו וק"ל:

אף הסיתך מפי צר וכו'. לפי שעל הרוב מלת מסית נאמר על והמשיא עצה לחבירו לרעה וזה שאמר בהקב"ה אף לפי דעתך מה שהוא מצווה לך שהוא דבר המסיתך לרעה אינו כן דאינו מדתו כמדת ב"ו שהסתה שלו לרעה מדרכי חיים כו' והסתת הקדוש ברוך הוא שלפי דעתך לרעה אינו אלא הטובה מדרכי מיתה דהיינו גיהנם שפיה צר לדרכי חיים שהוא ג"ע כדמסיים בהאי קרא ונחת שלחנך גו':

דף ק.

ואמר וש"ת כשם שפיה צר כך כולה צרה ת"ל העמיק הרחיב כו'. זה המקרא אינו כתוב בהאי ענינא בספר איוב אלא דהכי כתיב בהאי קרא מפי צר רחב לא מוצק תחתיה ונחת גו' אלא בספר ישעיה הוא דכתיב כי ערוך מאתמול תפתה העמיק הרחיב מדורתה והא דמפסיק בדרש זה במקרא דספר איוב משום דהכא כתוב דפיה של גיהנם צר רחב לא מוצק תחתיה דהיינו שתחתיה הוא רחב ולא צר כמו פיה כדי שיהא עשן הרבה צבור בתוכה ואהא מייתי ראיה מקרא דספר ישעיה דכתיב גבי גיהנם העמיק הרחיב גו' ואגב דמייתי ליה דרש לה לכולה קרא גבי לגיהנם:

וש"ת למלך לא הוכנה כו'. ופרש"י למלך לת"ח הפורש מן התורה כו' ע"ש והוא דחוק דהיכן הוזכר שפירש מן התורה ורש"י בספר ישעיה פירש למלך סנחריב גם זה דחוק מ"ש מלך אומות משאר ונראה לפרש דישעיה ניבא כן מאחז מלך יהודה אלא ברא מזכה אבא שגירר עצמות אביו על מטה של חבלים כדי שיהיה לו כפרה כדאמרינן פרק מקום שנהגו. ואמר שמא תאמר אין בה עצים ת"ל כו'. ר"ל אין עצים הרבה וכשיכלה העץ תכבה האש ת"ל מדורתה עצים ואש הרבה ושמא תאמר זה שכרה כו' עיין פירש"י:

דף קג:

והיו חייך חלואים גו' זה הלוקח תבואה כו'. ושייך זה בקללות דבשעה שהיו ישראל על אדמתן היה לכל איש מישראל קרקע אבל משגלו לא היה להם קרקע לזרוע ורש"י בחומש הביא דרשא זו דרישא ודסיפא דקרא אבל מציעתא דקרא ופחדת לילה ויומם דדריש מיניה הכא הלוקח תבואה מע"ש כו' לא מייתי והיינו משום דדרכו להביא דרשות הקרובים לפשוטו ומלת חייך דרישא דקרא ודסיפא דקרא הכי משמע דהתבואה הוא ודאי חיותו של אדם אבל ופחדת לילה ויומם לא משמע ליה כן לפי פשוטו וק"ל:

דף קד:

מפני מה נשתנה מנחה שנאמר בה נפש כו'. גבי קרבן עולה ויורד נמי כתיב ונפש כי תחטא גו' היינו דסמיך נפש לחטא משא"כ במנחה דכתיב גבי הקרבה ונפש כי תקריב כו' ופרש"י מי דרכו להביא מנחה עני שאין לו בהמות עכ"ל ולאו דוקא דה"ה דאין לו תורים ובני יונה כמפורש בהדיא בקרא בדלי דלות ואם לא תשיג גו' וק"ל:

שנא' בה ה' מיני טיגון כו' למלך ב"ו שעשה לו אוהבו סעודה כו'. אינו דומה ממש דהתם בסעודה אחד והנך ה' מיני טיגון כל אחד מנחה בפני עצמה וק"ל:

דף קט:

דתניא אותה שנה כו' נזדמן לי זקן א' בלבוש כו'. זה המאמר איתא בפרק טרף בקלפי וע"ש בשם הריטב"א בע"י והתוס' הכא כתבו כן דהכי איתא בירושלמי:

א"ל חוניו בני ישמש כו'. כל זה המאמר כאן מקומו אבל בע"י הביאו בפרק טרף בקלפי אגב גררא דמאמר דלעיל והרמב"ם האריך כפי' המשנה באורך בעובדא דחוניו ושמעי וכתבו התוספות חוניו בני ישמש תחתי תימה הא אמרינן בת"כ כו' בזמן שהוא ממלא מקום אביו כו' וי"ל דביראת חטא היה ממלא כו' וא"ת וכי לא ראה כ"ג משמש כו' וי"ל דלא היה יודע ובא ליכנס בכהונה כו' עכ"ל פירוש לדבריהם דודאי היה יודע שכ"ג משמש בח' בגדים ולא באונקלי ובצלצול דזה ראה אלא שלא היה יודע כשבא ליכנס בפעם ראשון לכהונה גדולה אם לא ילבש גם אונקלי וצלצול כמו שא"ל אחיו שמעי וז"ש אותו היום שישתמש בכהונה גדולה כו' דזה לא ראה וק"ל:

רץ לבית המלך כו' הרואה אומר זה הוא כו'. כל זה לא הוזכר בדברי ר"מ דלדעתו ודאי האמינו בדבר דחוניו מעצמו עשה כן ולא ע"פ שמעי אחיו ולכך הוצרך מיד לברוח אבל לדעת ר"י דחוניו השיאו לשמעי כך לא האמינו מיד לשמעי דטפי נימא מעצמו עשה עד אחר שנתברר להם הדבר דחוניו השיאו כמו שכתב הרמב"ם ולא היה לו שהות לעכב שם ורץ לבית המלך ועד אחר הבירור שרצו אחריו ואז כל הרואה אותו אומר זה הוא המתחייב בדבר ולא שמעי בעל המעשה ק"ל:

והעלה עליו לשם שמים כו'. תימה הרי יש כאן איסור שחוטי חוץ ונראה דלבני נח היה מעלה כו' עכ"ל ומדברי הרמב"ם בית חוניו לאו עע"ז הוא אלא שעבר על מה שנאמר פן תעלה עולותיך בכל מקום אשר תראה עכ"ל וכן נראה דהא מתני' מוקמינן לה כמ"ד דבית חוניו לאו עע"ז הוא וא"כ אמאי קתני דלא ישמשו במקדש שבירושלים אי לאו משום דעשאום כבעלי מומים משום שעברו אשחוטי חוץ ודו"ק:

בתחילה כל האומר לירד כו' עתה כל האומר לי עלה כו'. יותר נכון להיות הגירסא בהיפך זה בתחלה כל האומר עלה כו' עתה כל האומר לי לירד ממנה כו' וכ"ה בפרש"י ולפי שודאי שיותר חרה לאדם על מי שא"ל לירד ממנה ממי שא"ל בתחלה עלה ע"כ גבי מי שא"ל עלה לא אמר אלא שאני כופתו לפני ארי ואיננו מזיק אותו בידים וגבי מי שא"ל לירד ממנה גם אני בעצמי מזיקו להטיל עליו קומקום של מים ומייתי שפיר משאול דמתחלה ברח ולא הזיק וכשעלה בקש להרוג כו' וק"ל:

שנאמר ביום גו' מדברות שפת כנען גו'. פרש"י שפת ישראל היושבים בארץ כנען כו' עכ"ל יש לעיין בזה דמשמע שלא הדירן אלא שלא לעבוד ע"ז כגר תושב ולא על שאר

מצות וא"כ למה למד אותן לדבר בשפת ישראל ונראה לפרש משום דאינו דומה שבועה לה' בכינוי של נכרים כמו בשבועה בלשון הקדש ולזה אמר שהיו מדברות שפת ישראל הדרים בארץ כנען דהיינו בלה"ק כשהיו נשבעים לה' צבאות שלא יעבדו ע"ז ואמרו ה' צבאות לומר שהודו שה' הוא אשר לו היכולת על כל צבאות שהיו לסנחריב שהיו קפ"ה אלף ראשי גייסות כדאמרינן פ' חלק וק"ל:

דף קי.

מאי עיר ההרס כו' קרתא דבית שמש דעתיד למחרב כו'. פרש"י בספר ישעיה ת"י לשני פנים לשון האומר לחרס ולא יזרח ולשון הריסה וחורבן ומהיכן כו' ע"ש ונראה דתרתי ש"מ מדשינה למכתב חרס במקום שמש דריש ליה מלשון הריסה ומדלא כתיב הרס בה' אלא בח' דריש ליה נמי מלשון חרס ושמש וק"ל:

הביאו בני מרחוק א"ר הונא אלו גליות שבבבל כו'. דאי בניך ובנותיך ממש למה חלקן הכתוב דהא ודאי הבן והבת במקום א' הן. ואמר אלו גליות שבבבל שדעתן מיושבת כו' לפי ששם גלו החכמים כדאמרינן פרק המגרש החרש והמסגר כו' ע"ש ורש"י פי' בע"א:

מצור ועד כו' מכירין את ישראל ואת אביהם כו'. נקט מתחלה ישראל כו' דע"י ישראל שלמטה נתפרסם אלהותו ית' יכולתו בעולם התחתון ושהוא אלהי ישראל ומשגיח על הארץ דהיינו אביהם שבשמים אבל מצור כלפי מערב כיון דאין מכירין ישראל אין מכירין אביהם שבשמים שהוא משגיח בעולם השפל אבל הוא אלהא דאלהיא כדמסיק שהוא אלהי האלהים ולאותן אלוהות שתחתיו נתן כח וממשלה למטה ואין הוא משגיח בעולם התחתון וק"ל:

כאילו מקטירין ומגישין לשמי כו'. שהם עיקר העבודה הקטרת האימורים מכל הזבחים לשמים. ואמר ומנחה טהורה זה הלומד תורה כו' כי המנחה הוא לחם אלהיו כמו כן התורה שנא' לכו לחמו בלחמי גו' וקאמר זה הלומד תורה בטהרה נושא אשה כו' הכי אמרינן בפרק בא לו יראת ה' טהורה זה הנושא אשה כו' ע"ש:

בבית ה' בלילות מאי בלילות אר"י אלו ת"ח כו'. דלפי פשוטו דקאי אעבודת בית המקדש מאי בלילות הא עיקר עבודה בימים הוא ולא בלילות אלא אלו ת"ח העוסקים בתורה בלילה כו' דביום האדם טרוד בעסקיו ובלילה הוא פנוי כדאמרינן יזיף ביום ופרע בלילה וקאמר כאילו עסוקים בעבודה דעיקר קרא מיירי ביה אלא דמלת בלילות הוא רמז על עסק התורה שהיא כעבודה וק"ל:

לעולם זאת על ישראל כו'. כפרש"י בקרבנות משתעי קרא ומאי לעולם דהא אחר החורבן בטלו הקרבנות ומוקי ליה דמרמז על מזבח של מעלה מיכאל כו' וכדאיתא פ' אין דורשין בז' רקיעים דחשיב זבול שבו ירושלים וב"ה ומזבח ומיכאל כו' וזהו עומד לעולם וכמ"ש התוספות די"א נשמותיהם של צדיקים וי"א כבשים של אש ועל ישראל מוכח קצת כפי' קמא ור"י דאמר אלו ת"ח כו' דהיינו לעולם שעוסקים בהלכותיהם גם לאחר החורבן והיינו על ישראל שעסק התורה הוא על כל ישראל משא"כ העבודה בכהנים דוקא וק"ל:

מ"ד זאת התורה לעולה גו' כל העוסק בתורה כו' האי לעולם כו' כל העוסק בתורה א"צ כו'. יש לדקדק מה הוסיף ומה תיקן בזה וי"ל דקרא דזאת התורה משמע בעוסק בכל התורה משא"כ בזאת תורת החטאת שהוא דבק דלא משמע אלא בתורת אותו קרבן ולכך לא מייתי ההוא קרא דר"י מייתי ליה אע"ג דהוא מוקדם ופריך רבא דא"כ לעולה ל"ל וקאמר אלא דכל העוסק בתורה א"צ לא עולה כו' דלאו כאילו הקריב לחוד הוה דהיינו אחר שנתחייב בהו אלא דהתורה מגנא ומצלא שלא יבא לידי חטא שיתחייב קרבן עליה כדאמרינן בסוטה ובא ר' יצחק והוסיף לדרש מהאי קרא דתורת דבק לחטאת דלא איירי בעוסק בכל התורה דמגנא ומצלא אלא דמיירי דעוסק בתורת אותו קרבן דלא הוה אלא כעוסק במצוה דמגנא כאילו הקריב חטאת ואשם שנתחייב אבל אינו מצלא שלא יבא לידי חטא כדאמרינן בסוטה לגבי מצוה ולזה נקט ר"י במלתיה חטאת ואשם ולא נקט עולה ומנחה כדנקט לעיל משום דעולה ומנחה באו בנדבה ולא אצטריך ליה לפרש דודאי הוה ממש כאילו הקריבו מנחה בנדבה אבל בחטאת ואשם שלא באו בנדבה אימא דלא תיהני ליה עסקו בהן מש"ה קאמר דאפילו כן בעסקו בהן נוטל שכר כאילו חטא ודאי והקריב חטאת ואשם ודו"ק:

נאמר בעולת בהמה כו'. ר"ל בין בקרבן עשיר שהיא עולת בהמה ובין בעולת העוף שהוא קרבן דלות ובין במנחה שהיא קרבן דלי דלות דהיינו א' המרבה כו' וק"ל:

מאי קרא מתוקה שנת העובד כו'. ר"ל העובד המביא קרבנות לעבודת בית המקדש אם מעט אם הרבה יא כל בקדשים ובאכילת מזבח ובאכילת כהנים מתוקה לשניהם אם יכוונו לבם לשמים והשובע לעשיר שיהיה עומד בעשרו ולא מביא אפילו קרבן עני איננו מניח לו לישן כפשטיה ורב אדא ב"א דאמר מהכא ברבות הטובה גופו ר"ל לפי רבות הטובה רבו אוכליה בקדשים שמביאים שזה שמביא קרבן עשיר ודאי דרבו אוכלים ביותר אבל מה כשרון לבעליה שמביא דבר שרבו אוכליה שהרי אין לו יתרון בזה כ"א לפי ראות עיניו דהיינו לפי מראות העין אבל האמת דשווין הן לפי הכוונה לשמים וק"ל:

מאי כתיב בפר' קרבנות שלא נאמר בהן אל ולא אלהים כו'. משום דהקרבנות על הרוב באין לרצות ולפייס את מדת הדין על חטא האדם ולא היה לו לכתוב בכלם ריח ניחוח לה' שהוא מדת הרחמים אלא שיהיה ריח ניחוח לגבי מדת הדין אל או אלהים ולא נכתב כן אלא כדי שלא ליתן פתחון פה לבעל דין לחלוק שלשון זה כתיב גם בע"ז בעבודתה כגון לא תשתחוה לאל אחר ואלהים אחרים שלא יאמרו שהקב"ה שהוא אלהא דאלהים כדלעיל נתן לאלהים אחרים כח וממשלה בשפלים וצוה לעבדם לכך כתיב שם ה' שאין לעבוד רק לשם המיוחד ואמר והא לך ראיה לזה נאמר בשור כו' ובלבד שיכוין לבו לשמים דהיינו לשם ה' אבל אלהים אחרים ודאי דיבחר במרובה באכילה יותר ואמר ושמא תאמר גם הוא לאכילה צריך הרי זה מפורש בראיות דאינו דכתיב בענין קרבנות לא על זבחיך גו' וכתיב בתריה אם ארעב גו' לא משום שארעב אני אומר לך להביא קרבנות שהרי לי תבל ומלואה ואינני צריך לכך ואמר ונאמר כי לי כל חיתו יער גו' זה המקרא הוא מוקדם בקרא ושינה להביא המאוחר מתחלה שבו הענין מפורש טפי ואמר לא אמרתי אליכם זבחו אלא כדי שתאמר כו' אבל ממה שפרש"י ויעשה רצוני לפי שהוא צריך לכך ואשחדנו עכ"ל נראה דל"ג אלא וכ"ה בע"י גם שנה הפי' גבי ולא לרצוני דהיינו להנאתי וע"כ נראה כגירסת הספרים דגרסינן אלא כדי שתאמר אעשה רצונו ויעשה רצוני כו' דהיינו שתאמר שאעשה רצונו כפרש"י להקריב לו קרבן כדי שיעשה רצוני להנאתי כי לא לרצוני אתם זובחים דהייע להנאתי אלא לרצונכם ולהנאתכם ודו"ק: